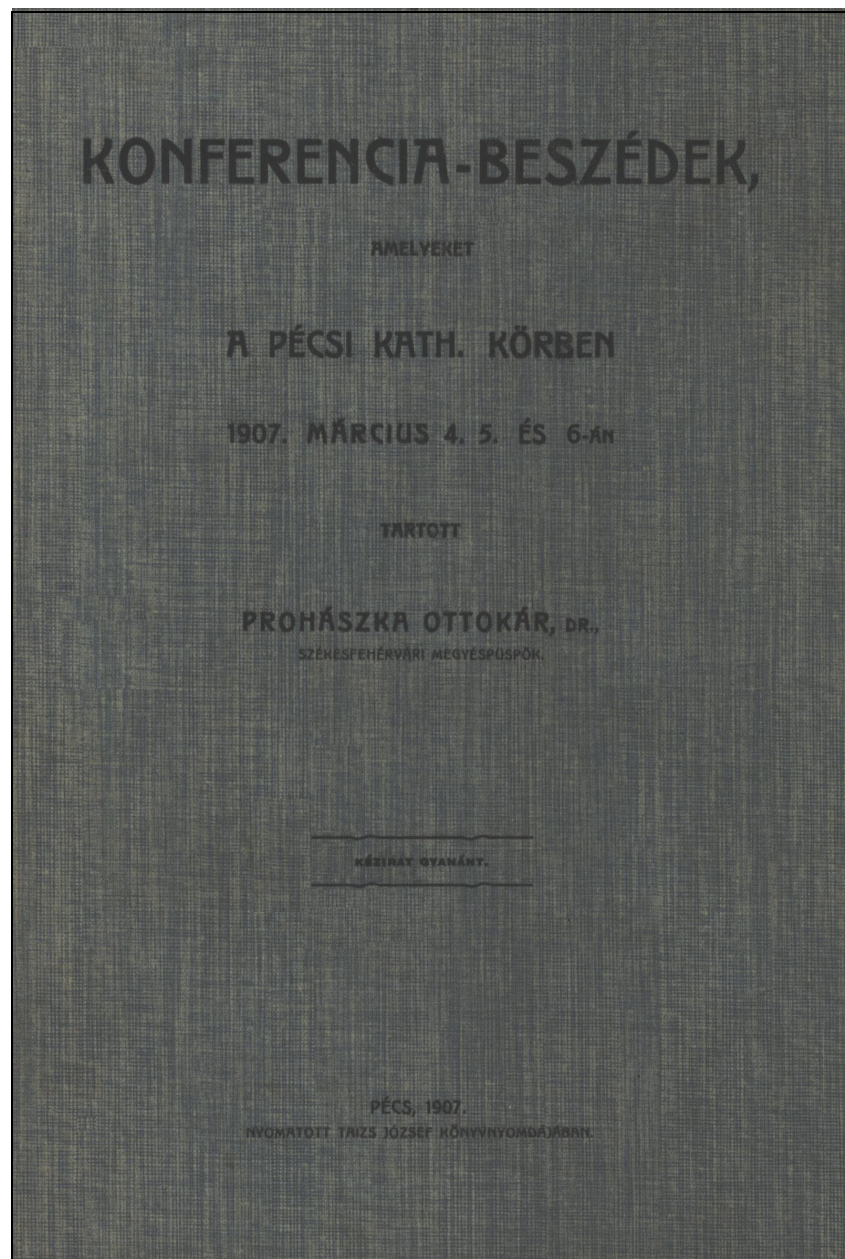

Prohászka Ottokár

Konferencia beszédek – 1907. márc. 4–6.

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Prohászka Ottokár Konferencia beszédek – 1907. márc. 4–6.

amelyeket
a Pécsi Katolikus Körben
1907. március 4. 5. és 6-án
tartott
Prohászka Ottokár, dr.,
székesfehérvári megyéspüspök

Kézirat gyanánt.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció a konferencia-beszédekről nyomtatásban, Pécsen 1907-ben megjelent füzet elektronikus változata.

A húsvétvasárnap március 31-én volt 1907-ben. A konferencia-beszédek a nagyböjt harmadik vasárnapját követő hétfőn, kedden és szerdán hangoztak el.

A szöveget Bundás Livia vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
I. beszéd.....	4
II. beszéd.....	7
III. beszéd.....	10

I. beszéd

Mélyen Tisztelt Uraim!

Keressük magunkat, keressük helyünket. E rettenetes probléma alól senki sem menthet fel minket. Rettenetes problémának mondom ezt, annak kell tartanom, mikor látom, hogy az emberi génusz kifogy erejéből s a leghatalmasabb szellemek fáradtan, szárnyaszegetten térnek vissza a megoldási kísérletek nehéz útjáról. Mi magunk aligha fogunk új utakat találni s valakihez szegődnünk kell, aki utat tud taposni a pusztában, fényes utat tud hasítani az éjbe, a sötétségbe. Válogathatunk vezető szellemekben.

Van génusz, aki mondja: a lényeg, a valóság ismeretlen s az ismeret csak valamiféle reakció, értelmi tartalom nélkül. De ne törődjünk vele, hanem használjuk fel, legyünk reálisak. Itt a deszka; ne kérdezd, hogy mi az; én nem tudom; hanem faragj magadnak székot és ülj le, ágyat és feküdj le, hajót és evezd. Itt a föld, az agyag, a homok, a mész, csupa ismeretlen valami; ne kérdezd, hogy mi az voltaképpen, hanem vess vályogot, égess téglát, építs házat, tűzhelyet, ülj le, melegedjél, örülj, nyugodjál meg s tovább ne kérdezz. Itt a len, kender, törd meg, fond meg, szódd meg, öltözködjél, melegedjél, élj! A nagy végtelen teljesen ismeretlen. Ne bántson, hogy kevésse kell beérned; ha mégis fáj a szíved, ülj le a fizzharmóniumhoz s andalogj s rokonszenvezz a végtelennel, de ne törd magad utána. Ez Herbert Spencer bölcsessége.

Van egy másik génusz, aki azt mondja: tánc kell az élethez; nem nagy ember, kinek nincs fűrge lába, aki az életet nem tudja végigtáncolni. Az ő nyelve merő zene s a tudomány neki „schwarze Musik,” melyet megvet, melytől unatkozik. Nyelvének zengzetes erejével Goethét is valamiképp háttérbe szorította; filozófiája kacagás. Ez az új Demokrit – Friedrich Nietzsche.

Van még más génusz is. Sötét ember, aki kancsukát tart jobbában és töviskoszorút baljában; akinek szomorú evangéliuma, hogy szenvedni kell. Szenedj és sírjad végig a világot és légy meggyőződve, hogy mindez rossz, vagy legalább átlag rossz, és ne reméld, hogy jobbá teheted. Ez Leó Tolsztoj.

M. T. U.! Én sem a leintőhöz, sem a nagy táncoshoz, sem a sötét szenvedő emberhez nem vezetem önöket. Nekem más dalaim, más perspektíváim vannak. Én az evangéliumban olvasom: „Duc in altum” – evezd a mélyre. Ne a genezáreti tó viharos mélységére, nem is az Atlanti-óceán örvényes mélységeire; evezd ki azokra a különb mélységekre, melyek az ember szívében nyílnak. Az emberi öntudat az az „altitudo,” az az örvényes mélység, melynek a párkányán szinte reszkető áhítatban fonnyadunk el, mert, mert ott szemébe nézünk halhatatlan lelkünknek s megpillantjuk a végtelenséget s örökkévalóságot. Szent igaz; mert ti mindnyájan, tiszteletreméltó emberek, amennyiben szervezet vagytok, annyiban a $2 \times 2 = 4$ -gyel dolgozó mechanizmusnak vassodrony hálózatában vagytok befonva; amennyiben a biológia, fiziológia és a pszichológia a ti éltetek mértéke, annyiban a szükségességnek képleteit robotoljátok, de ezenkívül van fölényes öntudatotok, van a nagy világgal szembenálló, páratlanul kimagasló, középpontot alkotó öntudatotok, mikor azt mondjátok: én.

Minden egyéb eltörpül e páratlan értékkel szemben. Az egész világ nagy kerület, e kerületnek középpontja vagyok én. Az én szemeimben lesz ez a világ színes; fülemben lesz dalos, énekes, zajos; idegszálaimban fejt ki összes harmóniáit szépséggé s élvezetté. Ezt mind én teszem, – én! Kérdezhetitek talán: a koldus is, a rabszolga is középpont? az is ily fölényes méltóság? Ez a kérdés ugyan nem zavar. A rabszolga csupán nyomorult történeti kategória, a koldus nyomorult gazdasági fejlődésnek foltja, de egyaránt magukban rejtegetik az öntudat mélységeit.

Ez az „én” áll a végtelenség tornácaiban s fölfogja a Sirius s a távoli csillagok sugarait. Ez az öntudat él s áll a földön, mely annak az admirálhajónak, a napnak egyik imbolygó bolygója, gályája s vele tör előre a mérhetetlenségbe, de a végtelenségnek tornácából ki nem lép. Ez az „én”, aki 30–40–50–60 évvel ezelőtt nem létezett, mégis megfuthatja az örökkévalóságnak visszafelé törő útjait, s ahol a praehistoria megszakad s a felfedező tapogatózás megkezdődik, ahol a tudásnak vége van, és a mítosz szederindái közt kell haladnunk, és ahol ennek fáklyája is kialszik, felüti a geológia megkövült lapjait és halad mérhetetlen századokon, ezredeken vissza az örökkévalóságba. Ha szárnyaim kifeszítem, örökkévalóságot fogok be; ha szemeim megnyitom, végtelen perspektívák nyílnak meg előttem. Emberek, felséges, csodálatos teremtések, tudománynak tűzhelyei, művészetnek inspirált alkotói, ti emberek, ti fölényes, csodálatos teremtmények, bennetek nyílik a szellemi, a lelki világ.

S mi az a lélek? Azt látni nem lehet; semmiféle filozófia sem segít e részben rajtam, hiába búvok a könyveket. Nincs fogalmam róla. Azt azonban tudom, hogy oly valóság, amely fölényesen emelkedik ki a világ, a fizika és mechanika és szükségesség fölé. Ezt tudom, még pedig úgy tudom, ahogy magamat tudom, magamat érzem. Ezt a fölényes, az örökkévalóságot, a végtelenséget felfogó s koncentráló valóságot sejti s hámozgatja ki magában az emberiség, s kultúrája abban a mértékben fejlődik, amelyben ezt az értéket kiemelni s érvényesíteni tudja. Kína s India népei, ezek a hangyabolynépek, hol csak tömegek vannak, de individuumok még nem értékeltetnek, a kulturális munkában évezredek zsákutcákba kerültek s megmerevültek; de az a kultúra, mely tovább szötte a haladás szálait és magából szötte azokat, mint a pók, mint a selyemhernyó, lassankint rábukkant a kultúra legfőbb értékére, az individuumra, a szellemi, fölényes léleknek, az ének értékére.

Ez a görög kultúra sikerének titka és kiváltsága, s Schiller rendkívül kidicséri s minden más fölé emeli, midőn az egész világot ezzel szemben barbárnak jelenti ki, mondván: *Wer wird mit dem einzelnen Athenienser um den Preis der Menschheit kämpfen?* s azt érteti, hogy a göröggel individualitás tekintetében senki sem versenyezhet.

De, M. T. U., a görög kultúra nem fejtette ki, nem mélyítette ki eléggé az individuumnak értékét, s a fejlődés útjaira oda állt, mint páratlan történeti tény, az a csodálatos, bámulatos, imádandó Ember, aki az emberi lélek végtelen értékén mint föltételen építette fel az evangéliumot; aki a lélekről s annak végtelen értékéről elénekelt az „énekek énekét”, mikor ezt mondotta: *Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja?*

Mikor a Máté-evangélium e passzusát a szószékről olvasom az egyszerű falusi népnek; mikor ott fellépek azzal a vakmerő igénnyel, hogy: te darócba, subába, ködmönbe öltözött ember, te több vagy, mint az egész világ, több, mint az imperium: hideg borzalom fut végig rajtam, a tiszteletnek, hódolatnak mély áhítata száll meg engem s betéve a könyvet, rebe gem: felséges evangélium!

Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri? Más szóval: az egész világ számba sem jöhet, mikor az emberről van szó. Máshol ismét megbámulja a mezei virágot, dicsérőjévé lesz s mondja, hogy Salamon az ő pompájában sem öltözködött fel úgy, mint egy ezek közül; azután eszébe jön ismét a lélek, s kitör belőle, hogy a salamoni pompa és a természetnek remeklése csak halvány csillagsugár veled szemben, te ragyogó isteni lélek. Máshol ismét buzdít, hogy keressük először az Isten országát – amely bennünk van – és a többi mind: Cézár trónja, a Palatium és a capitoliumi diadalok, koszorúk, dicsőség, „*cetera adiicientur*”, a többi mind ráadás lesz a te, imperatorokat, művészetet, tudást túlszárnyaló emberi méltóságodhoz.

M. T. U.! Megdermedek, megfagy bennem a vér, mikor a fölébresztett öntudat e méltóságára gondolok. Ez az az eke, mely sziklákat szánt termőföldre; az a lávafolyam, mely északsarki telet olvaszt le a földről; ez az a Golf-áram, mely az Óceánban irányt mutat.

Hódító, a világra szinte veszedelmes erő az a mélységes, világot tipró öntudat, hogy én több vagyok, mint minden, mert az én lelkem végtelen érték. Ez a hatalom nyúlt be meztelen karral a római politikai gépezetnek vas kerekei közé és azt mondotta: Megállítlak! Széttöröm a láncokat! Igaz, hogy beleveszek, megszakadok; igaz, hogy a vérem folyik: de tudom, hogy okvetlenül győzök. A vértanúi porondon is ki fogom vívni, hogy több vagyok, mint az egész világ. E meggyőződésből fejlődik ki a jog, e vezérelven egyezkedik majd ki szocializmus és individualizmus; belőle fejlődik a kultúra; mindenekelőtt pedig e meggyőződésből alakulnak ki ... a virágos lelkek.

Mert, ha a lét értéke én vagyok, ezt az értéket okvetlenül szép, nemes életnek gyakorlatában kell kiváltanom; ha a világ megvetendő posvány, de a gyöngye én vagyok, ezt a gyöngyöt ki kell emelnem és az erény foglalatába foglalnom; ha az egész világ pusztaság, melybe el van ásva a „thesaurus absconditus”, a „margarita pretiosa”, ez az elásott kincs megéri, hogy a pusztaságot odaadjuk érte.

S az evangélium ezt akarja; óriási erkölcsi igényeket emel s áldozatkészségig fokozza a magát felejtő s szolgáló szeretet.

Legyetek tökéletesek, mint az Isten – mondja az Úr –. Mint az Isten, az erőnek, életnek, szépségnek, jóságnak tengere és forrása; a ti atyátok. Szeressétek őt s legyetek, ha kell, kemények is érte, mert aki nem gyűlöli atyját, feleségét, gyermekét, mikor szeretetük bűnre vinné szenvedélyét; aki nem tudja kevesebbre becsülni házát, földjét, az egész világot én érettem: az nem méltó hozzám; az csak szám, álca, még nem az Isten gyermeke.

És legyetek tiszták. Mert hallottátok, hogy mit mondott a törvény, hogy aki feleségét elkergeti és mást vesz, paráználgodik. Én pedig azt mondom: ha csak a tekinteted is parázna vággyal veted az asszonyra, már parázna vagy. Ezek az erkölcsi igények vagy örület, vagy „énekek éneke”, eposz vagy álom.

Ha pedig valaki erre azt mondja: nem lehet ezt elérni, arra azt felelem: ha a lelki értékek öntudatának energiáját ki nem váltod, nem lehet elérni; nem lehet elérni pogány erkölcsi felfogással, nem az alkusznak váltó asztalánál, nem a kislelkű lemondás, a pesszimizmus, szkepticizmus útjain, de evangéliumi érzület mellett öledbe hull. Ezzel együtt már az Isten országába lépsz s az örök életet éled.

Ha örök életet mondok, ne gondoljanak kizárólag a halál utánira; ne arra, melyet idővel mérnek, a kvantitatív örök életre; gondoljanak inkább az örök életet hordozó értékekre önmagukban; hisz ezek miatt van a kvantitatív örök élet is. A lélek, a lélek halhatatlan, fölényes idő és tér és sír fölött. Legyen ez a lélek nemes, jó és szent, akkor a mennyország már bennetek van; az a mennyország, mely Szent Pál szerint: „iustitia, pax, gaudium”, szentség, béke, öröm.

M. T. U.! Éljük át s éljünk e mennyországban. Csak azt az egyet legyenek szívesek elfogadni: örök érték vagyok, az örök életnek megfelelően kell kialakulnom, a többi iránt nincs gondom. Az örök értéknek megfelel okvetlenül a tökély, melyet, bár küzdve, vergődve, lemondva, verejtékezve, de el lehet érni; és ha elérem, akkor már tudom, hogy hol a mennyország, mert már átélem a békét s az örömet öntudatomban.

Megsegít ebben Justus Mösernek az a megjegyzése is, hogy a nagy, szép életnek három kelléke van: Grosse Gedanken, bedeutende Taten und Freuden. Nagy gondolatok, jelentőségteljes tettek és örömök.

A legnagyobb gondolat ez: én halhatatlan vagyok, középpontja vagyok a mindenségnek, értékem végtelen. A legjelentőségteljesebb tettem az, hogy ez értéket szép, nemes, harmonikus életben kiváltom. Örömöm pedig a legédesebb béke érzete.

Ha, M. T. U., a modern emberek ezekre az alapokra állnak, akkor az evangélium megint új, csodás energiának lesz forrása, ahol az átélt erő és béke boldogságban virágzik ki. Ez képezi az evangéliumnak belső kritériumát is: igaz az a tan, mely ily tényt állít a világba. A koszorú azé lesz, ki mennyországot hord s él át magában.

II. beszéd

Mélyen Tisztelt Uraim!

Ha a szellemi világ, mely az emberben nyílik, valami oly transzcendentális hatalom, hogy semmiféle más értékkel párhuzamba nem hozható, kérdem, mi lesz a tendenciája. S e részben azt hiszem, hogy okvetlenül ráterelődik az érvényesülésnek s a végleges győzelemnek útjára; le kell pattogatnia magáról a fejletlenség hüvelyeit, ki kell alakítania a fölényes szellemi erőket és lefoglalnia a maga számára az embert az ő összes aspirációival.

S valóban látom, hogy az érvényesülés az ember törvénye. Látom ezt a történelemben. Hiszen, M. T. U., kicsi volt az ember, szűk volt világnézete és világképe. Ha összehasonlítom Homeros világképét Szent Ágostonéval s ezt ismét a XVI. századbeli konkvisztádor világképével, csodálom a gondolat térfoglalását. Régen azt mondták: mily nagy a világ! Kolumbusz pedig már azt hajtogatja: mily kicsiny! Igazán, mily kicsiny lett a föld, mióta kiakasztották geocentrikus helyzetéből s mint imbolygó porszemet vetették a bolygó csillagok közé. Kicsiny lett a föld, mert nagyobb, erősebb lett az ember. S egyre hangzik az ének: Csak előre, előre! A haladás a mi pátozunk s diadalmi énekünk, ez egyszermind kilátásaink programja. Ugyancsak mily kicsiny volt az ember az ő kulturerőiben! Hogy bíbelődött, pizmogott, nyögött saját erőtlenségében! De ugye lefoglalta egymásután a természet erőit, hogy az emberi szellem szabadabban kibonthassa szárnyát, hogy erősebb legyen!

Nem kellett félni az embert a haladástól; hogy kiirtván az erdőket, megfagyunk; az erdőket kiváltotta a kőszén. Nem kell aggódnunk, hogy kifogy szenünk; reméljük, hogy lefogy a nap energiáját, hisz az is villamosság. Az emberi erők beláthatatlan perspektívát nyitnak és az ember egészséges világnézetében csüggedést nem ismer.

S mégis, minél nagyobb az ember világképe s fejlettebb kultúrája, mennél inkább hágott a nyers természet nyakára, annál inkább kezdte érezni gyengeségét, korlátoltságát az erkölcsi világban.

Ott, úgy látszik, nem haladt; nem lett erősebb, sem boldogabb. Sőt mennél több lámpát gyújtott és tűzoszlopot élesztett, annál sötétebbnek látta belső világát. Mennél jobban meredt ki, mint úember, a mechanikai szükségességéből, annál inkább nyögte a morális elégtelenséget; sőt egész pszichológiája és morálisa egyetlenegy kínos, de szenvedélyes vágyban nyilatkozik meg: *a belső embernek megváltás kell.*

a) Mindenekelőtt már az észnek is kell megváltó. Az emberi ész nem képes elégségesen felvilágosítani a mérhetetlen létet; kételkedik, tapogatózik, vár és remél, de megnyugtató feleletet nem ad.

Az ember, mikor végig néz a világon, látja, hogy a filozófiák tényleg divatáramlatok: nagy káprázattal, néha mély benyomással lépnek fel, de csakhamar lejárják magukat. És mi végre is azon vesszük észre magunkat, hogy az ősi Jobbal a szemétdombon ülünk és filozofálunk. Majd megint átéljük a görög szellem prometheuszi kínját, vagy a dantei őserdőben várjuk Vergiliust s reméljük, hogy Beatricevel találkozunk. Azon vesszük magunkat észre, hogy a tegnap említett kvalitatív örök étellel hajótörést szenvedtünk a mulandóság árjában s kedvetlenül kérdezzük: mire való mindez?

M. T. U.! A tudás s a filozófia ki nem elégíti kegyeteket s végre is a meleg, emberi élet útjaira, a történelemnek emberlakta vidékeire térnek, s itt keresnek eligazodást, kínjaikra írt, kételyeikre feleletet. Ha kell segítség, annak végre is a történelemben, az emberiség életfolyamában leszünk részeseivé; ha a filozófia elégtelen, akkor tények fognak segíteni rajtunk s e tényeket mint az egész emberiségnek juttatott jótéteményeket kell tiszteletben tartanunk.

Hol látni már most a kultúra történetében az Isten kezének lenyúlását hozzánk szembetűnőbben, mint az isteninek emberi kinyilatkoztatásában? Hol inkább, mint abban a legszebb, legnemesebb, legfelségesebb, legtisztább Emberben, ki odaadásomat méltán követelheti, ki megnyugvást ad s összes törekvéseimnek garanciáját és kritériumát biztosítja? Ez az Istenember, a mi Urunk Jézus Krisztus.

Van-e köztetek valaki, aki még nem látta meg Őt? Azt mondja Chamberlain: „Aki egyszer látta, el nem felejt többé; ha valaki elfelejt, akkor még nem látta.”

Van köztetek, aki nem látta? Ha igen, forduljon hozzá alázatos vággal: Te titokzatos Isten, Te áruhában köztünk járó Végtelen, Te gyermeki hangon megszólaló Örökkévaló, van itt egy lélek, mely rokon veled, szív, mely belőled szakadt, kedély, mely feléd iparkodik, de még nem lát; kérlek, mutasd meg arcodat!

M. T. U.! A legnagyobb lépés – mondja Pascal – a térdrehullás. Ha vannak nagy érdekek, a legnagyobb mégis a lélek megnyugvása. Erre törekedjete. A tömeg, a mob megigéz; a tömegpszichológiától meneküljete; hogy a jobb és bal szomszéd mit gondol, az ne kísértsen. Mindenki magában áll; magában gondoz boldogságot; gondozza, féltse, fejlessze szabadon, szabadon embertől, világtól.

Ez lesz szíveteknek, lelkiismereteknek megnyugvása, ha a történelemben magát kinyilatkoztató végtelen szépség, tökéletesség s jóság szíveteket meghódíthatja, s meghódítja akkor, ha megnyugtatja. Ez volt missziója s kihatásának ereje s kegyelme. Mert ha valaki kérdezi, hogy végre is Jézus Krisztusban mi vonzotta a világot, bátran felelem: elsősorban nem az egyéniség, nem a szeretet, sem a testvériség, hanem a nagy tény, hogy Isten megtestesült, hogy megváltson minket.

Az embernek megváltás, az észnek megnyugtatás, a kedélynek csitítás, a síró szívnek bűnbocsánat és béke kell. Főleg ez utóbbi! S ezzel beszédem második pontjára térek át: b) Megváltás kell mindenkifölött az erkölcsi embernek. Mert ha valahol, itt emésztenek tűrhetetlen konfliktusok.

Egyrészt szellemi világunk égboltján látjuk ragyogni erkölcsi eszményeinket; minden eszmény egy-egy csillag, a tökéletességnek, erényességnek eszménye, és úgy ragyog és ég, hogy tényleg beleég lelkünkbe. Azonkívül kötelességérzetünk egy felsőbb parancsoló akaratnak diktátorságát állítja bele lelkünkbe és mi nem diktálni, hanem ennek a belső törvénynek engedelmeskedni születünk. Ugyanakkor pedig óriási kontrasztokat látunk az eszmék és egyének közt; konfliktusokat, melyeknél kegyetlenebbek nem léteznek, melyektől szívek vérzenek; látok harcokat, melyeket a legnemesebb emberek vívnak s szinte elernyednek; látom Illést, amint a boróka bokor alá vonul s mondja: nyomorult söpredék ez az emberiség; nem bír vele a próféta lélek, megtörik a szárnya, szárnyaszegetten szinte lemondani kényszerül ideális irányáról. A kegyelem behatásai dacára is folynak a harcok a belső ember érvényesüléséért, amilyeneket Pál panaszol el a korinthusi levélben: Ó én szerencsétlen, ki szabadít meg a test és vér törvényétől? Ki szabadít meg a dekadencia, az ösztön, a szenvedély hatalma alól?

Mindenki, M. T. U., érzi Krisztus parabolájának borzasabb igazságát: Hasonló a mennyország egy királyi emberhez, aki számot vetett szolgálival, s eléje került az egyik, ki tízezer talentummal tartozott. Tízezer talentum adóssága egy rabszolgának!

Minden ember, a mennyországot véve s a tökéletességet véve, egy ilyen lefizethetlen rovásnak az adója. Mit tegyen hát? „Procidens servus,” leborul, kér és könyörög; a bűnnek érzete nem enged más kiutat, mint a térdrehullást. Bűnös ember vagyok, Uram, könyörülj rajtam!

És a kereszténység amilyen ideális, olyan reális, hogy a büntudatot felélesztette, hogy azt viharzó fájdalommal korbácsolta. Emberek – mondja lesújtó szigorral – ti nyomorult bűnösök vagytok és nem segíthettek magatokon másként, mint bűnbánat, kegyelem által.

Gratia Dei vita aeterna. Ez az élet, a jobb, nemesebb élet, a bűntehertől felszabadult öntudat, az Istennek kegyelme. Senki sem segíthet rajtatok, mint a könyörületnek Istene. És azért a kereszténység ezt a megváltást, mint az Istennek legfelségesebb és páratlan tényét állítja be az evangéliumba.

Krisztus könyörülete, kegyelme, a mi szívünk vigasza, enyhülése.

Az animalis homo, az állati ember nem segíthet magán. Nem válik spirituális homová, csak a kegyelem által. A világ telve van a szemek kívánságával, a test kívánságával; a test harcol a szellem ellen, el akarja azt fojtani. Ki segít rajta? Gratia Domini nostri Jesu Christi. Az Úr Jézusnak könyörületes kegyelme.

M. Tisztelt Barátaim! Kegyeteknek ebből a szempontból kell nézniök a keresztet s a kereszténységnek alapdogmáját, a megváltást. Hirdeti az irgalmas, a könyörületes isteni akaratot. Hirdeti, hogy valamint a teremtésben Istenre kell visszanyúlni, mint ős-okra, úgy az erkölcsi világban is a hegemonia az isteni akaraté, még pedig a rajtunk könyörülő, megváltó akaraté.

Miért tisztul meg az ember? Mert Isten könyörületesen akarja. Miért válik a bűnös emberből külön ember? Mert az Isten kegyelmesen akarja. Az isteni akaratnak hegemoniája, az isteni akaratnak érvényesülése az erkölcsi rendben: ez a megváltás.

c) A kultúrembernek is kell megváltás. Kultúra alatt értjük az emberi gondolatnak a világban való érvényesülését; a gondolatnak kiömlését fára, kőre.

A kultúra szép világot teremt, szép emberi stílusban, de az erkölcsi embert konfliktusaiból ki nem emeli; jár az ember a szép világban, mint a vak Oedipus, kit a szép Antigone vezet, vezet a gyilkost, de nem tudja elcsitítani, megnyugtatni a lelkiismeretét. S nemcsak a szépséget, hanem az erőt is ünnepli a kultúra. Hiszen a kultúra az erőknek az ember hódolatára, szolgálatára való lekötése, lefoglalása.

De, M. T. U., bármilyen szép legyen a világ s bár csodákat műveljen a szociális érzés; bármilyen szoros legyen milliók közreműködése, léleknek lélekbe fonódása: e szép, erős világban úgy állok, mint az ujjam. Magam járok felelősséggel, magam lelkiismeretemmel, bűneim terhével vagy jócselekedeteim kincsével. Magányosan megyek át a halál portáján az Isten ítélőszéke elé. Kellene valaki, aki szívem terhén segít, aki ért jobban, mint hű barát és feleség; kellene valaki, ki velem jár, sugalmaz és megsegít; valaki, ki az élet s a halál katasztrófáin keresztül mint jóbarát kísér; kellene valaki, aki ... aki megvált.

Kiált utána lelkiismeretünk. Mennél nagyobb a pusztaság körülöttünk, annál hangosabb lesz a pusztában kiáltónak szava. Sőt a kiáltás s a visszhang felel, mely buzdít: hódolj, bízzál, bánkódjál, tarts bűnbánatot, alázd meg, törd meg magad, de rendületlenül hidd, hogy a hatalom, mely feléd közelít, nem tör össze, hanem üdvözít téged.

M. T. U.! Ez a szentek, próféták, vértanúk, ez a világot legyőző léleknek hite és vallása.

Én tehát, szellemi világom öreg esti árnyai közt, bűnösségem érzetében, tehetetlenségem öntudatában, az én erkölcsi solipsizmusomban fölmegegyek a Golgotára s átfogom az Urat.

Jó nekem itt lennem, s bizvást nézek innen szét a világon. Látom, hogy e hegynek milliók fordítanak hátat ott Ázsiában, kik szintén keresnek megváltást, de az ő megváltásukat nem az élet, hanem a halál vágya, a nagy nirvána sugalmazza; ezek a buddhisták. Vannak, kik e hegyről lefelé mennek, mert egyoldalú fejlődésben nem értékelik az üdvözítő akarat erejét; ezek a racionalisták. Ott a hegy lábánál látok várakozó népet, mely mindig néz és nem lát, és nem tudja fölismerni, hogy hisz itt van, akit vár; ez a zsidó nép.

Mi pedig annál lelkesebb öntudattal gyökerezünk a hegyen, fölöttünk lebeg vérpiros tűzben lángoló szeráfunk, Megváltónk terjeszti ki karjait. Védjen meg e szeráf minden rossztól, mindenekelőtt szellemi elernyedéstől.

Szkepszisből meg nem élnek sem egyesek, sem nemzetek, sem kultúrák; ugyancsak az erkölcsi dekadencia-ban lendületre nem akadunk; nekünk biztató, bátorító lelkiület kell, s ezt a keresztben megtaláljuk.

Biztosít a próféta, hogy akik szeretettel néznek a keresztre, azokra kiárad az imádság s a kegyelem lelke – az odaadásnak, hódolatnak, bizalomnak, alázatnak, megtisztulásnak, a győzelmes előre-törtetésnek szelleme. A könyörületes szeretetnek e fuvalmától lesz tavasz, lesz jobb világ a földön, s e tavasz virágaiból, a megenyhült, megtisztult szívnek érzelmeiből kötünk majd koszorút Megváltónknak. Krisztus dicsősége a szolgaságból kiváltott s új életre ránevelt ember.

III. beszéd

Mélyen Tisztelt Uraim!

Egyik jeles magyar írónk azt mondja, hogy a gondolat mostoha fia a léleknek; édes fia neki a tett. S mikor tettről van szó, embernél tett-számba elsősorban jön az erős, a nemes, szerető, égő, teremtő jóakarát, a szív, a kedély inspirációin elinduló élet.

Nagy hibája, M. T. U., a modern életnek – Payott és Ruskin és más jeles férfiak panaszoják, – hogy gondolatból, teóriából, contemplációból, nézetekből elég, sok is van, akaratból, mély, igaz érzésekből, tettekből pedig vajmi kevés.

Pedig ha a nagy világot, ezt a felséges, titokzatos erőszisztémát nézem, annak a filozófiája okvetlenül a több-tett, a több-aktus. A potencia, míg magában marad, terméketlen és meddő. A meddő erőktől szenved a világ, s ha lehet rajta segíteni, határozottan a több-tettel, a tettben kiváltott energiával, a folyamatba hozott erővel kell azt megtennünk.

Többször gondolkozom a legnagyobb nehézségeken, melyeket a görög szó: theodike (theodicea) jelez. Látom, mennyi rossz van a világban s mily nehéz ezt a sok rosszat megegyeztetni a minden - jóval? E nehézség a teológiának tövisszörűje, az Istenbe vetett hitnek kínpadja, a kételynek sötét örvénye, melyből nem is felhők, de éjszakák, éjfélek emelkednek s lehetüktől szívek, lelkek megfagynak. Más kiutat a nehézségekből nem találok, mint azt az „Isten-igazolást,” melyet a jó és rossz által, a bajok és szenvedések által is egyaránt kifejlesztett világkép fog nyújtani s biztatom kortársaimat, hogy ne nézzék a fejletlen világot, ne a lefoglalt, potenciákba lekötött erőket, hanem szabadítsák fel azokat.

Mert rémületes tény, hogy Indiában az éhhaláltól halomra száradnak az emberek; elszáradhatna ettől kétségben a lelkünk is. De ha a ti gazdasági fejlődésiek – és mi a gazdasági fejlődés más, mint a felszabadított potencia, az aktuált erő? – ha a technika – és mi a technika egyéb, mint a forgalomba átültetett erő? – legyőzi a szárazság vagy a távolság nehézségeit, akkor eltüntetitek az éhhalált.

Mikor lesz az Istennek igaza? Ha a jó legyőzi a rosszat, Megvan a jó, megvan az erő s az élet, de folyósítani kell azt. Mily óriási baj a betegség, a szenvedés, a mételey és a kár; de mennyi erő áll a természetben ezek legyőzésére. Ez erőket Isten adta; föladatunk azokat fölismerni és használni. Ha részünk lesz ez ismeretben; ha aktuáljuk a szükséges feltalálást és intuíciót; ha megszerezzük azt a biztos, ügyes, vágni, kezelni tudó kezét: akkor felszabadultunk a rossztól, – s theodike, – Istennek lesz igaza.

A virágos élet az Isten tükre, a haldokló élet az Isten tagadása. A virágos élet a több, jobb, aktuált erővel, a holt egyensúlyba, a passzivitásba lefoglalt élet pedig szenvedéssel jár. Inkább tengődés, mint élet. Ha veszem szociális bajainkat, óriási problémák várnak itt ránk. De nem vonatkozom én itt annyira a nagyiparra, a Marx-féle értékelméletre, a hisztorikus materializmusra, hanem inkább a társadalmi intézményekre, pl. a házasságra. Ki fog a házasságokba igazi tartalmat, szeretetet, teljes odaadást varázsolni? Ki fogja a jogi formákat erkölccsel, szeretettel kitölteni? Isten ezt akarja, ezt sürgeti, s az embernek ez isteni gondolatot kell érvényesítenie! Enélkül farizaizmus s juridikus kényszer alatt lelkek tespednek, szívek sorvadnak s kínlódnak.

M. T. B.! Én hiszek a jobban; az én optimizmusom legyőzhetetlen. Mert a potenciának aktussá kell válni; a több erő felszabadítása szabadít fel majd titeket. „Veritas liberabit vos”, a több, egyre több valóság, mely belátás és igazságosság és szeretet és nemesebben alakított élet. A több-tettet kell sürgetnünk, mindenekelőtt azt a tetteket szorgalmazó, tetteket érvényesítő erőt, az akaratot, a jó, nemes, bízó, hívó, törekvő, megnyugvó, kitartó, küzdelmes, hősiesség, bátor akaratot kell életünkben kifejlesztenünk.

A modern intelligencia e részben nagyon szegény, mert egész kultúránk az intellektualizmus bélyegét viseli magán. Ez az egyoldalúság egyensúlyt bont és az életben mint kín jelentkezik.

Több, jobb akaratot, több örvendezni tudó akaratot, nemesebb jóindulattal érző akaratot kell magunkban nevelnünk. Ezt szomjazza a szociális irányzat, mint pusztá az esőt; ezt a mi belső világunk, hogy az ember ne fusson önmaga előtt, hogy, hogy merje megtalálni magát és merjen magába nézni. Ezt sürgeti a mi egyéniségünk. Nem is hivatkozom külön Payot-ra, Ruskinre, mert untig eléggé látom, hogy az ember akarat, kedély, érzés nélkül még eszébe sem érvényesül eléggé, s hogy amely tudós érzelmeiről mondana le, az nélkülözne értelmi munkájához is szükséges titokzatok, mélységes, élesztő, ébresztő erőket.

Vannak-e nagy tudósok, kiknek nincs invenciójuk? Azokat értem, akik úttörők, kik új utakat nyitnak az embernek, bizonyára nem a kétszerkettőnégy által, hanem a génusz hatalmában. Mi a génusz? Mindenesetre psziché, és a psziché ész is, kedély is, lelkesedés is.

Gauss írja, hogy ő inspiráció nélkül nem fejthette volna meg matematikai problémáit.

Ez a régi platói Eros hyperopteron, a szárnyaló psziché, a szárnyaló szeretet. Egy szárnyaló nem győzné, porban csapkodna, vergődne; két szárny kell ide is: ész és szív; így lesz a lélek szárnyalni tudó erő!

Tovább, M. T. U.! Ha nincs szívünk, kedélyünk, akkor nincs érzékünk a nagy gondolatok iránt. Hisz a nagy gondolatok csak akkor lesznek nagyok, ha érzékünk van hozzájuk. A nagy lélek az érző lélek. Azért mondja az evangélium: Az Isten eljött, „et dedit vobis sensum” és adott nektek értelmet, – jaj az kevés – többet adott, adott érzéket, hogy ami lelketekben mint villámlás, mint gondolat jelentkezik, gyökeret verjen lelketekben, s lekösse egyéniségteknek öntudatos s öntudatlan erőit.

Szabadság, mit ér ez a gondolat mély s finom érzés nélkül? Definícióját mindig tudták. Tudta Ciceró s oly szépen is írt róla; ismerte a középkor, ismerte XIV. Lajos s ismerjük mi is. De mily különbség e definíciónak értékelésében s érvényesítésében! Ez a különbség nem a logikából, dialektikából, definícióból, nem a száraz kategóriákból való, hanem a gondolatot méltányló s tisztelő szívből!

És az egyenlőség, testvériség? Ezek is régi gondolatok és a hinduk is ismerik ezeket a fogalmakat. De abban a nirvánás hangyaboly-társadalomban nincs érzék a lélek e nagy gondolatainak tetté való kiváltása iránt.

Már most, M. T. U., bátran állítom, hogy a modern embernek lelki világában e részben nagy mankó jelentkezik. Ez a hiány az erős, lelkes jóakarathoz, a tiszta, meleg, szép kedélyvilágnak a fegyelmesség, művelt érzéseknek s lelki örömöknek hiánya.

A modern ember fázik a Fölségnek járó hódolattól; nem tudom, hogyan, de méltóságán alulinak tartja pl. a hitet. Rideg, üres, hideg fogalmi körnek tartja ezt az egész lelki világot.

Ez azért van, mert a modern emberek nem dolgoznak a szívükkel. A modern ember a logikát tiszteli, a modern embernek a dialektika imponál, a 2 x 2-t imádja, de a szívnek, érzésnek, kedélynek aktusait elhanyagolja. Úgy látszik, azt mondták neki, hogy ez úton legalább biztosítva van a tévedéstől. De a legnagyobb tévedés a lelki elszegényedés, az élet, a lelkesülés, a bizalom, a jóindulat elsorvadása. Ez – boldogtalanság.

Mit akarnának, M. T. U., inkább? Szabadságot a tévedés veszélyével, vagy szolgaságot a tévedés veszélye nélkül?

Maradjanak meg a szabadságuk mellett a haladásnak biztosítékaival. Maradjunk meg éppúgy a szívnek, érzésnek, kedélynek aktuálása mellett, de tiszteljük s kövessük eszünket is; így gazdagabb, mélyebb, boldogabb lesz életünk.

A gondolat nem meggyőződés; a meggyőződés akarat. Én kitörölném a dialektikából e kérdést; ez a pszichológiába való. Senki sem biztos valamiről, aki csak dialektikus.

A biztonság érzés. A kétszerkettőről is az érzése által biztos az ember. Tessék ezt nekem egyenlőre elhinni. Hasonlóképpen az eszmény nem csak gondolat, hanem gyújtó, vonzó, elragadó, hatalmas gondolat. Az eszmény nem dialektikai képlet, nem logikai kategória, hanem oly gondolat, melyben érzés vibrál, oly képlet, melyben lélek él.

M. T. U.! Hinni nem annyit jelent, hogy $2 \times 2 = 4$; nem azt jelenti, hogy van Isten, hogy Krisztus itt járt mint Istenember; hinni nem annyit jelent, hogy a bűneimet kikiáltom, mert bocsánatot keresek; hanem hinni annyit tesz, mint átadni magunkat. A hit odaadás a mondatba, melyet értelmem formál. A hit lelke az akarat.

Én hiszek, az nekem annyi, mint hogy élek, égek s átadom magam ennek a vezető gondolatnak. Ez éget, melegít, lendít, elragad, leköt engem. Hej mi volna e hitben a keresztség, az az odaadás, a misztériumba való bevezetés; az a fölesküvés az ellenkezésre világ, ördög, test s ezek minden pompája ellen; a szívnek, léleknek fölvatása a krisztusi életre!

Most meg az emberek szemében ceremónia. Hiszik, hogy az újjászületés ereje rejlik benne; de mit használ a lekötött erő, az életben ki nem váltott, aktuált erő? Mit használ a semen Dei, Isten magva, mikor ki nem serkent? Mit használ a Mauthner-féle mag a zsákban, ha ki nem virágzik s nem illatozik, ha el nem bájol?

Ugyancsak mi volna e hitben az Oltáriszentség, a köztünk élő Krisztusnak szent titka? Ez is mélység. A katekizmus összes sorai kigyulladnának s pirosra szégyenkeznének a különbségtől, mely e hit fölséges világa s a száraz tudás s recitálás közt tátong. Vért, lelket önt át szívünkbe, önmagát adja a maga fenséges, mélységes, tüzes odaadásával.

Azt mondja Emerson, hogy aki az igazságnak át akarja magát adni, attól heroizmust várunk. Aki átadja magát Istennek, a köztünk levő Krisztusnak, attól is lelket, erőt, életet várunk; lelkesülést a fanatizmusig, erőt s életet, amely boldogít.

Van a szívnek, a pszichének más aktuálása is a bízó lélek érzéseiben. Bizalom, erős bizalom kell belénk. A második isteni erény a hit után a remény. Bízó embereknek kell lennünk, kik kitartanak jóban, rosszban, a változatok játékában, melyben kedv kedvetlenséggel, sötétség világossággal, lendület vigasztalansággal együtt jár. Ki kell tartanunk azokban a kísértésekben, melyek azt suttojják, hogy az Istennek nincs igaza. Ki kell tartanunk erkölcsi krédónk mellett s bízunk kell abban, hogy az ember tisztességes lehet. Hinnünk kell, hogy erőnk van a tíz parancsot nemcsak leolvasni, hanem átélni is. Szükségünk van reményre Istenben. Remélnünk kell, hogy lelkünk javarészét érvényesíthetjük életünkben, s főleg, hogy az élet éjszaki oldalain is, hol felhők és viharok járnak, megálljuk helyünket. Megpróbáltatásaimban pedig szenvedélylé fokozom reményemet Krisztus keresztje alatt.

Hát van katasztrófa, mely rémségesebb volna, mint a Golgota, hol csikorog az igazság s őrlődik a legnemesebben lángoló lélek a gyűlöletes malomkövek közt? Bizonyára van sok igazságtalanság, sok bűn a világon, mely ellen egy így felséges, a remény olajával felkent lélek szállt síkra a győzelem reményével s a fölény önérzetével.

Továbbá, M. T. U., a szeretetben át kell élnem azt, amit hiszek és remélek. Aki nem szeret, nem ég, – nem értem itt a csapkodó lángot, mely szalmaláng is lehet, hanem értem azt a csendes, morális izzást, mely a mélybe hat s az erény következetességével életet alakít, – aki nem éli át a gondolatot, az nem érti föl igazán.

Már Assisi Szent Ferenc mondotta ki azt a reális elvet: tanto sa, quanto fa, annyi tudsz, amennyit teszesz. Annyit hiszesz, amennyit élsz; annyi remélsz, szeretsz, amennyit élsz. Ez az az ideális realizmus.

Ha ez a lelkület lesz bennünk, akkor Ruskin panasza, hogy: emberek elfeledtetek örülni, a mosoly megfagyott ajkatokon, az öröm olaja végleg felszáradt homlokotokon, – ez a panasz nem lesz helyén. Ha szeretetből élünk, akkor örvendezni tudunk s örömünk tárgya saját tiszta belső világunk, jellemességünk, következetességünk, tettben kiváltott jóindulatunk. Ez a mi örömünk.

Az ilyen léleknek heroizmusa is lesz: rátér a praktikus hitnek útjaira s elvégzi hűsvéti gyónását is. Mert ha Oedipus kikiáltotta bűneit s bánatát; ha Cortonai Margitot le kellett fogni, hogy föl ne tárja lelkét Cortona utcáin: a mély hit, mely Krisztushoz és Istenhez vezet, a vágy, hogy megtisztuljak, a szeretet, mely ösztönöz, hogy a jobbat váltsam ki a legnemesebb érzésben és a következetes fellépésben, rá fog engem is képesíteni a jóakaratra elszánt tetteire, hogy legyen megint erkölcsi tavasz kulturális életemben, legyen ismét föléledés a köznapi munkában.

Hozzátehetem, hogy ezt az erős, következetes és élni tudó pszichét aktuáltuk hitünk világában is, ezzel nagy argumentumát szolgáltatottuk a kereszténység igazságának.

Mert bátran állítom, barátaim, s az emberek el fogják hinni, hogy Krisztus köztünk járt, ha isteni nemzedéket látnak nyomdokaiban. El fogják hinni, hogy megváltott, hogy tényleg fel tudunk szabadulni a bűnnek, a szenvedélynek, szegyennek bilincseiből; el fogják hinni, hogy Krisztusban a feltámadás ereje nyilatkozott meg, ha minket is föltámasztott új, lelki életre. Meg fogják érteni, hogy Krisztus felment az égbe, ha látják a nagy ászcenciót, a pátoszt; kerekre nyílik szemük, ha megcsodálhatják bennünk az isteni kegyelemnek titkos energiáját egy szép élet műveiben; ha megértik a költő szavának nagy igazságát: Est Deus in nobis, agitante calescimus illo. Azért van meleg, lelkes lelkünk, mert ő él s ég bennünk.

Ez lesz hősies, törtető nemzedék, mely nemcsak erkölcsi problémákat fejt meg, de megoldja egyszersmind a szociális problémákat, lelket ver a házasságba, számúzi úgyszólván a legkínosabb konfliktusokat, s teremt egy jobb világot.

M. T. U.! Erre a jobb világra, ennek a jobb világnak reményére tegyük föl lelkünket s erőinket: be kell annak köszöntenie. Siettessük közeledtét azzal a fogadással, hogy mi nemcsak a teóriának, hanem a tettek, a praktikus hitnek, a bízó reménynek, az élő szeretetnek leszünk hívei. E programnál felségesebbet adni nem tudok.